

Derleyenler
AYŞE BUĞRA - KAAAN AĞARTAN
21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak

Reading Karl Polanyi for the Twenty-First Century
Market Economy as a Political Project

İletişim Yayınları 1415 • Araştırma İnceleme Dizisi 236

ISBN-13: 978-975-05-0701-4

© 2009 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-2. Baskı 2009-2016, İstanbul

3. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

YAYIN SEKRETERİ Murat Bozluolcay

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Karl Polanyi Levitt arşivinden

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Cem Tüzün

DİZİN Özgür Yıldız

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
AYŞE BUĞRA - KAAAN AĞARTAN

21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak

Bir Siyasi Proje Olarak
Piyasa Ekonomisi

*Reading Karl Polanyi for the
Twenty-First Century
Market Economy as a Political Project*

ÇEVİREN Azer Kılıç

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	7
Önsöz / ANDREW SAYER.....	9
Teşekkür.....	13
Giriş / AYŞE BUĞRA.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

Ekonominin Toplumdan Kopması Üzerine Düşünceler: Refah Devleti ve Ötesi	29
1. Finans Diktatörlüğünün Muhafazası için Çifte Hareketin Bastırılışı MANFRED BIENEFELD.....	31
2. 1970'ler ve Sonrası: Enflasyonun Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasinin Krizi PAT DEVINE.....	57
3. Hafif Dönüşüm: Karl Polanyi'nin Mirasına İtiraz HANNES LACHER.....	77

İKİNCİ BÖLÜM

Günümüz Piyasa Ekonomilerinde Meta Efsanesi (1): Bugün Çalışma	99
4. Küresel Dönüşümde Emegün Yeniden Metalaşması GUY STANDING.....	101

5. Çalışma Hakkı, Toplumsal Dışlanma Yolu Mu? Çalışma Hakkı Güvencesi Olarak Temel Gelir	
JOSÉ LUIS REY PÉREZ.....	139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Günümüz Piyasa Ekonomilerinde Meta Efsanesi (2): Bugün Bilgi	161
---	-----

6. Hayalî Bir Meta Olarak Bilgi: Polanyici Bir Yaklaşımın Katkıları ve Sınırları	
BOB JESSOP.....	163
7. Neoliberal Dünyada Bilimin Ticarileşmesi	
GÜROL IRZİK.....	187
8. Fikrî Mülkiyet: Metalaşma ve Bundan Hoşnut Olmayanlar	
VIRGINIA BROWN-KEYDER.....	211

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Direniş ve Uyum Örnekleri	235
----------------------------------	-----

9. Polanyi'nin Çifte Hareket Kavramı ve Günümüz Piyasa Toplumunda Siyaset	
AYŞE BUĞRA.....	237
10. Doğu Asya Emek Sistemlerinde Reform: Çin, Kore ve Tayland	
FREDERIC C. DEYO – KAAAN AĞARTAN.....	261
11. Zayıf Aktörlerin Sımsıkı Sarılması: Avrupa Birliği'ndeki Küçük Ölçekteki İşletmeler Örneği Üzerinden Ekonomik Serbestleşmeye Yönelik Toplumsal Desteği Açıklama	
KEVIN YOUNG.....	297
12. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Piyasa Toplumu: Brezilya'da Kredi ve Bankacılık İçerimi	
MARIA ALEJANDRA CAPORALE MADI – JOSÉ RICARDO BARBOSA GONÇALVES.....	317

Sonuç / AYŞE BUĞRA – KAAAN AĞARTAN	341
---	-----

YAZARLAR	349
-----------------	-----

DİZİN	353
--------------	-----

TABLO LİSTESİ

Tablo 6.1	Toprak, Emek Gücü, Para, Bilgi ve Metalaşma Biçimleri	179
Tablo 12.1	Ekonomik Sektörler, Ekonomik Büyümeye Katılım: Brezilya, 1965-1967	323
Tablo 12.2	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Nüfus, Emek Gelirlerinin Dağıtımı ve Yeni İşlerin Yaratılması: Brezilya, 1960-1980 (%)	324
Tablo 12.3	Ekonomik Sektörler, Büyüme Oranı: Brezilya, 1995-2002 (%)	326
Tablo 12.4	Sermaye Gelirleri, Emek Gelirleri ve İşsizlik: Brezilya, 1999-2003 (%)	327
Tablo 12.5	Mali Sistemdeki Başlıca Kurumsal Değişiklikler: Brezilya, 2000-2005	332
Tablo 12.6	Mali Sisteme İlişkin Başlıca Göstergeler: Brezilya, Aralık 2002-Ağustos 2005	333
Tablo 12.7	Mikrokredi Borçları: Brezilya, Aralık 2004	335
Tablo 12.8	Makaslar, Serbest Kaynaklar: Brezilya, 2003-2005, Yüzde İtibariyle Yıllık Ortalama	336
Tablo 12.9	Faiz Oranı ve Banka Kârlılığı: Brezilya, 2003-2004 (%)	337

Önsöz

Karl Polanyi siyasal iktisat ve ilgili alanlarda ilginç, az görülen bir konuma sahiptir: Kendisi geleneksel Marksist olmamakla beraber (böylece sermaye ve sınıf yerine piyasalara vurgu yapar) Marksizm'e yakındır; kapitalizm eleştirisinde etik sosyalist literatüre yakındır, ancak normatif bir tartışmaya odaklanmaktan ziyade söz konusu olgunun ampirik ve tarihsel bir yorumunu geliştirmiştir; son olarak da kapitalizme yeni perspektiflerden bakmayı sağlayacak bir şekilde iktisadi antropolojiden faydalanması sayesinde hem ana akım iktisat teorisinin piyasa toplumunu doğallaştırmasına karşı çıkmada hem de iktisat sosyolojisine bazı anahtar kavramlar kazandırmada faydalı olmuştur. Polanyi, zamana ve mekâna yayılmış çok çeşitli ekonomik örgütlenme biçimlerini görebilen bir konumdan bakarak çeşitli disiplinlerde uzmanlaşmış akademisyenlere, Marksistlere ve sosyal demokratlara hitap edebilmiştir. Bu nedenle, çalışması bütün bu konulardan farklı da olsa, hepsiyle konuşabilecek kadar yakın bir mesafededir. Bu durum, özellikle de “hayali metaların gelişmesi” ve “kendi kurallarına göre işleyen piyasalar” fikrine ilişkin özgün bir eleştiri geliştirmesine imkân tanımıştır. Söz konusu eleştiri geçen birkaç on yıl zarfında gelişen neoliberal projeye karşılık olarak tekrar gündeme

gelmiştir. Piyasanın, toplumsal örgütlenme biçiminin en iyi ya da standart biçimi olarak görülmesi ve piyasa mantığının çeşitli kurumlar aracılığıyla toplumsal hayata, küreselleşen bir ölçekte daha da nüfuz etmesiyle birlikte, Polanyi'nin piyasa toplumu eleştirisini anlayıp değerlendirmek ve güncelleştirmek daha da önem kazandı. Bu doğrultuda elinizdeki kıymetli derleme önemli analizleri bir araya getiriyor: Finansal sermayenin olağanüstü büyümesi; refah devletine karşı neoliberal saldırı; gelişmekte olan ülkelerde emeğin (yeniden)metalaşması; sözümona gelişen “bilgi temelli ekonomide” fikrî mülkiyet haklarının gelişmesiyle birlikte bilginin hayali meta olarak değerlendirilmesi; bu gelişmelerin insanların refahı ve toplumsal kurumlar açısından sonuçları.

Büyük Dönüşüm'ün “iyi bir kötü kitap” olarak tarif edildiğini duymuşumdur: İyi bir kitaptır, çünkü verdiği sonuçlar ya da verdiği ders hâlâ önemini korumaktadır. Öte yandan kötü bir kitaptır da, çünkü söz konusu sonuçlara yönelik savlarını açık ve sistematik bir şekilde sıralamaz, bunun yerine çoğunlukla cesur iddiaları tekrarlayıp sadece bu iddiaları destekleyebilecek kanıtlara işaret ederek konuyu “tartışmaktadır;” bu nedenle kitabı ders kitabı olarak kullanmak zordur. Kimi temel kavramlar –mesela piyasanın yayılmasına tepki gösteren “toplum”– tanımlarını sorunlu hale getirecek bir şekilde kaba terimlerle ifade edilmiştir. Kitabın bu gibi özellikleri Polanyi uzmanlarına şüphesiz birçok alan açmıştır. Örneğin, Polanyi'nin [toplumsal ilişkiler içine] “yerleşiklik (embeddedness) metaforu”, düş kırıklığı yaratan bir sınırlılık ve muğlaklığa sahip. Ayrıca Polanyi, kendi kurallarına göre işleyen piyasanın yol açtığı “sosyal felaket”in “öncelikle ekonomik değil de kültürel bir olgu” olduğunu iddia ederken –ki bu, şüphesiz ayrıksı, ilginç bir kanaattir– şaşırtıcı bir biçimde bu kültürel zararın bir tür “parçalanma” oluşu dışında herhangi bir niteliğine eğilmemektedir. Parçalanma konusunda piyasalar ve piyasa toplumlarına ilişkin çok daha kapsamlı ve analitik eleştirileri siyaset felsefesi ile Hobson, Tawney, Ruskin gibi etik sosyalistler ve bir kısım çağdaş eleştirmenlerin çalışmalarında zaten bulmak mümkün. Öte

yandan, daha normatif yaklaşan bu teorisyenlerin aksine, Polanyi “çifte hareket” gibi kavramlar üzerinden piyasa toplumlarının tarihsel eğilimlerine ilişkin zorlu, kapsamlı ve teoriden haberdar bir anlatı sunmaktadır. Zaman zaman retorik analize galip geliyorsa da, temel kavramlar ile sonuçlar muazzam bir başarı göstermiştir: Söz konusu olan, en iyi anlamıyla bir “büyük anlatıdır.” Pratikte ise çifte hareket, farklı aktörleri içeren karmaşık bir süreçtir; her iki tarafta da iç çatışmalar barındıran sayısız biçim alabilir ve gayriihtiyari önemli sonuçları olabilir. Kimi aktörler metalaşmanın genişlemesini bilinçli olarak destekleyebilir ya da buna karşı mücadele verebilir; diğerlerinin daha sınırlı gündemleri olabilir. Ayrıca bu kitaptaki bazı çalışmaların da gösterdiği gibi çoğu aktör çelişkili etkileri olacak biçimde hareket edebilir.

Büyük Dönüşüm'ü her okuyuşumda, Polanyi'yi takip edenlerin çoğunlukla gözden kaçırdığı bir şeye takılıyorum. Bu sadece bir teori değil, kapitalizmin eğilimlerinin tutkulu bir eleştirisi de ancak tam olarak neyin sorunlu olduğu konusunda da oldukça muğlak bir eleştiri. Polanyi'nin ekonomik sosyoloji çerçevesindeki fikirlerinin keyfe göre seçilerek kullanımı –özellikle de yansızlığı nesnellikle karıştıran bir kullanım– meseleyi “yerleşikliğin” yavan bir kabulüne indirgeme tehlikesini barındırıyor; bu kabul ekonomik pratiklerin toplumsal ilişkiler, normlar ve gelenekleri içermeye ve kurumsallaşmayı gerektiren şeklini öngörür, ancak eleştirisini depolitize edip, etik gücünü gözardı da eder. Bu nedenle Polanyi'nin çalışmasının politik yönünü vurgulayan bu kitap bilhassa memnuniyet verici; kitap hem iktidarla hem de insan refahı üzerindeki etkileriyle ilgileniyor, bu ikinci vurgu da söz konusu çalışmanın politik yönünün etik boyutunu belirginleştiriyor.

Bu kitaba katkıda bulunanlar, Polanyi'yi sulandırmak ya da olduğu gibi saklamak yerine onun projesini toparlamaya ve geliştirmeye yardımcı oluyor; bunu da hürmetkâr bir tefsirden ziyade eleştirel bir şekilde yapıyorlar. Günümüz gelişmelerini yorumlamada Polanyi'nin çalışmasının ne kadar yararlı olduğunu değerlendiriyor; uygun gördükleri yerlerde bu yaklaşımı

değiştirip, ilavelerde bulunuyor ve politik önemini inceliyorlar. Sonuç olarak, elinizdeki kitap sadece Polanyi üzerine bir derleme değil, aynı zamanda günümüz siyasal iktisadına ilişkin yeni bir dizi eleştirel analizi de sunuyor.

ANDREW SAYER
Lancaster, Mart 2007